

ACADEMIA ROMÂNĂ
COMISIA DE ISTORIE A ORAȘELOR DIN ROMÂNIA

HISTORIA URBANA

Tomul XVI
2008/1-2

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

HISTORIA URBANA

Tomul XVI, 2008, Nr. 1–2

SUMAR

CONTENTS / TABLE DES MATIÈRES / INHALTSVERZEICHNIS

GENEZĂ URBANĂ

LAURENȚIU RĂDVAN, <i>Considerații istorice privitoare la evoluția orașelor din regatul Ungariei/Some Historical Considerations on the Development of Towns in the Hungarian Kingdom</i>	3
GHEORGHE I. CANTACUZINO, <i>Unele considerații privind începuturile orașului Câmpulung și ale curții domnești / Considerations concernant la période initiale de la ville de Câmpulung et de la cour princière</i>	29
DENIS CĂPRĂROIU, <i>Asupra începuturilor orașului Câmpulung / On the Beginnings of the Town of Câmpulung</i>	37

MONUMENTE ȘI FORTIFICAȚII

PARASCHIVA-VICTORIA BATARIUC, <i>De l'histoire de l'église Sfântul Dumitru de Suceava / Din istoria bisericii Sfântul Dumitru din Suceava</i>	65
PETRU DIACONESCU, GHEORGHE OLTEANU, TIBERIU MUSCA, <i>Fortificațiile orașului medieval Târgoviște. Contribuții arheologice / The Defensive System of Medieval Town Târgoviște. Archaeologically Investigations</i>	91

ISTORIA URBANISMULUI

PAUL NIEDERMAIER, <i>Semnificația planului orașului / Die Aussage der Stadtpläne</i>	115
GABRIELLA OLASZ, <i>Orașele secuiești din Transilvania / Szekler Städte in Siebenbürgen</i>	135

SIMBOLURI, IDENTITATE ȘI MODERNIZARE

MARIUS PĂDURARU, <i>Cele mai vechi sigilii ale orașului Pitești, imprimate pe două acte inedite din prima jumătate a secolului al XVII-lea / The Oldest Seals of Pitești Printed on Two Inedited Documents from the First Half of the 17th Century</i>	
MIHAI-AURELIAN CĂRUNTU, <i>Un adept al modernizării Sucevei la cumpăna dintre două veacuri. Franz Ritter von Des Loges (1846–1914) / A Follower of Suceava's Modernization at the Crossroads Between Two Centuries. Franz Ritter von Des Loges (1846–1914)</i>	189
MARIANA ȘLAPAC, <i>„Orașele noi” din Basarabia / „Les nouvelles villes” de la Bessarabie</i>	203

TEODORA BONȚEANU, <i>Ideea dinastică și identitate națională în Imperiul Austro-Ungar 1880-1918. Expresii ale artei publice / Dynastic Loyalty and National Identity in the Austrian-Hungarian Monarchy 1880-1918. Expressions of Public Art</i>	215
--	-----

STATUTUL ORAȘULUI

ȘERBAN DRAGOMIRESCU, RADU SĂGEATĂ, <i>Statutul de municipiu – o necesitate obiectivă, o modă a perioadei de tranziție sau o încercare de reabilitare a unor așezări urbane fără perspective de dezvoltare? / The Status of Municipium – an Objective Necessity, or a Fashion of the Transition Period in an Attempt to Rehabilitate Towns with no Development Prospects?</i>	251
--	-----

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE

Academia Română, Comisia de Istorie a Orașelor din România, <i>Atlas istoric al orașelor din România</i> , Seria B, Țara Românească, Fascicula 2 – <i>Câmpulung / Städtegeschichteatlas Rumäniens</i> , Reihe B, Walachei, 2. Lieferung – <i>Langenau</i> , text: GHEORGHE I. CANTACUZINO, ȘERBAN DRAGOMIRESCU, DAN DUMITRU IACOB (coord.), CARMEN OPRESCU; hărți: MARIANA VLAD; traducere: SIGRID PINTER; Editura Enciclopedică, București, 2008, XVIII + 18 p. + 8 hărți + o litografie (Anda-Lucia Spânu)	261
DAN BĂDĂRĂU, IOAN CAPROȘU, <i>Iași vechilor zidiri, până la 1821</i> , ediția a II-a revăzută, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2007, 404 p. (Valentin Constantinov)	262
GHEORGHE PARUSI, <i>Cronologia Bucureștilor (20 septembrie 1459–31 decembrie 1989): zilele, faptele, oamenii Capitalei de-a lungul a 530 de ani</i> , Editura Compania, București, 2007, 896 p. (Dan Dumitru Iacob)	264
EUGENIA GRECEANU, <i>Ansamblul urban medieval Pitești</i> , Pitești, Editura Paralela 45, 2007, 215 p., il. (Vasile Ciobanu)	265
DANIELA MARCU ISTRATE, în colaborare cu: MONICA DEJAN, MARIA EMILIA-CRÎNGACI-ȚIPLIC, GEORGETA EL SUSI, RADU LUPESCU, PETRE BEȘLIU MUNTEANU, <i>Sibiu. Piața Huet. Monografie arheologică</i> , Editura ALTIP, Alba Iulia, 2007, vol. I, 290 p., vol. II., 436 p. (Gheorghe I. Cantacuzino)	266
ANGEL ISTRATE, în colaborare cu DANIELA MARCU ISTRATE, MONICA DEJAN, GEORGETA EL SUSI, COSMIN ROMAN, <i>Sibiu. Piața Mare. Cercetări arheologice</i> , Editura ALTIP, Alba Iulia, 2007, 280 p. (Gheorghe I. Cantacuzino)	270
<i>Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident. Tranziția de la medievalitate la modernitate</i> , editor LAURENȚIU RĂDVAN, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2007, 362 p. (Anda-Lucia Spânu)	272
AURELIA COZMA, <i>Sibiul văzut de fotografi</i> , Muzeul Național Brukenthal, Editura Altip, Alba Iulia, 2007, 76 p., 46 il. (Delia Voina)	274
NICOLAE PEPENE, VICTOR ȘTEFĂNESCU, BOGDAN-FLOREAN POPOVICI, FLORINA RUSU, <i>Râșnov, o istorie în imagini</i> , Brașov, Editura Suvenir, 2006, 136 p. (Ruxandra Moașa Nazare) ...	276

IN MEMORIAM

ALEXANDRU ARTIMON (1938–2008)	279
-------------------------------------	-----

CONSIDERAȚII ISTORICE PRIVITOARE LA EVOLUȚIA ORAȘELOR DIN REGATUL UNGARIEI

LAURENȚIU RĂDVAN

Studiul de față oferă o perspectivă asupra felului în care au apărut și au evoluat orașele din Ungaria medievală. Din motive economice și militare, regii Ungariei au încurajat așezarea în regat a unor coloniști (*hospites*) din apusul și centrul Europei (în sec. al XII-lea), care au format așezări permanente, în preajma reședințelor regale, la Esztergom și Székesfehérvár. Invazia mongolilor din 1241 a grăbit procesul de urbanizare, eforturile regelui Bela al IV-lea și ale urmașilor săi determinând punerea în practică a unui amplu program de reforme, necesar pentru regat. Modelul după care s-au organizat noile orașe a fost cel întâlnit în mărcile răsăritene și nordice din Germania, model care se aplica deja în Polonia. Coloniștilor, negustori sau chiar cavaleri, li s-a acordat dreptul de a fonda o așezare (în cadrul procesului de *locatio*), precum și privilegiu. Drepturile urbane cuprindeau posibilitatea dată comunității (*universitas*) de a se autoguverna.

Izvoarele din sec. al XV-lea arată existența unei ierarhii în rândul orașelor din regat. În primul rând se situau orașele libere regale (*liberae civitates regiae*), care puteau face apel la *magister tavarnicorum* și erau întinse în tot regatul: Buda, Pesta, Pressburg, Trnava, Sopron, Košice și altele, cărora li se adăugau centrele săsești din Transilvania (Sibiu, Brașov și Bistrița). Există un grup secundar de orașe regale, unde intrau tot așezări fortificate precum: Székesfehérvár, Esztergom, Zagreb, Cluj etc., dar și nefortificate, ca Szeged, Timișoara sau Zvolen. O categorie separată o formau centrele miniere din Slovacia și Transilvania, din care o parte se bucurau de autonomie. Celelalte orașe, unele fortificate (Eisenstadt, Trenčín, Beckov etc.), altele -majoritatea- nu, țineau de episcopi (Veszprém, Eger, Oradea etc.), nobili sau chiar rege (Komárno, Miskolc, Ráckeve) și regină (Óbuda, Beregovo), iar locuitorii lor nu erau considerați oameni liberi și depindeau de un castelan numit de stăpânul locului.

Cuvinte cheie: așezare pre-urbană, urbanizare, coloniști, auto-guvernare, privilegiu, Ungaria.

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND ÎNCEPUTURILE ORAȘULUI CÂMPULUNG ȘI ALE CURȚII DOMNEȘTI

GHEORGHE I. CANTACUZINO

Problemele începuturilor procesului de urbanizare a Câmpulungului au fost îndelung dezbătute. După mai multe opinii, orașul Câmpulung a apărut ca urmare a evoluției unei vechi așezări sătești care, ca rezultat al dezvoltării economice, a devenit târg și apoi oraș. Când caracteristicile urbane ale așezării s-au accentuat, obștea sătească s-a transformat în obște a orășenilor. O contribuție aparte la această evoluție au avut coloniștii sași stabiliți aici în cursul secolului al XIII-lea, cărora le aparțin vestigiile unei biserici și lespeda funerară din anul 1300 a lui „Laurencius comes de Longocampo”. Opiniile privind gradul de urbanizare a Câmpulungului sunt variate. Unii cercetători au considerat că în secolul al XIII-lea așezarea avea trăsăturile unui oraș; după alții procesul de urbanizare a durat mai mult: în secolul al XV-lea localitatea era un târg și abia spre 1520–1530 dobândise trăsăturile specifice orașelor medievale clasice. Pot fi considerate ca îndreptățite opiniile care atribuie Câmpulungului trăsături ale unui oraș în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, ținând seama de faptul că sunt cunoscute mărturii din primele decenii ale secolului al XV-lea despre importanța sa economică și despre prestigiul unora dintre locuitorii săi. Problemele raportului între vechea obște sătească românească locuind aici din vechime și coloniștii sași, sau cele ale statutului așezării în secolele XIII și XIV rămân încă de rezolvat.

Cronicile din secolul al XVII-lea, urmând tradiția și cronici dispărute, menționează pe voievodul Radu Negru „mare herțeg pre Amlaș și pre Făgăraș” care în 1290 s-a ridicat cu mulțime de oameni, „rumâni, papistași, sași” și, coborând pe apa Dâmboviței, a făcut întâi orașul Câmpulung, unde a ridicat „o biserică mare și frumoasă și înaltă” și apoi la Argeș unde și-a pus scaunul de domnie „făcând curți de piatră și case domnești și o biserică mare și frumoasă”. Cronica raguzanului Giacomo di Pietro Luccari, tipărită la Veneția în 1604, care a folosit informații ale unor izvoare mai vechi, menționa: „Negro Voevoda di natione ungaro padre di Vlaico nel 1310. S’ era impadronito di quella parte di Valachia (...) fabricò la città in Campolongo, e tiro alcune cottine di matoni cotti in Bucuriste, Targoviste, Floc, e Busa. Il quale morendo fu sepolito in Argis” . Acest pasaj al cronicii relatează evenimente din 1330 și face o confuzie între voievozii Basarab I și Vlaicu, astfel încât Negru Vodă ar putea fi socotit tatăl lui Basarab I, Thocomer. Este greu de cunoscut măsura în care, preluând indirect izvoare deseori fragmentare sau consemnând tradiția, cronicile reflectă realitatea istorică. Memoria colectivă asupra Câmpulungului și a începuturilor organizării statale a Țării Românești păstrează amintirea elementelor venite de peste munți. Trebuie în orice caz precizat că, după cum o dovedesc rezultatele săpăturilor arheologice, biserica voievodală nu este mai veche decât ultimele decenii ale primei jumătăți a secolului al XIV-lea. Cât privește existența unei reședințe domnești la Câmpulung, ea este dovedită de inscripția de la Curtea de Argeș despre moartea marelui Basarab voievod la Câmpulung în 1351/1352 și de lespedea funerară a fiului său, marele voievod și domn Nicolae Alexandru, îngropat în 1364 în ctitoria sa de la Câmpulung.

Cuvinte cheie: Câmpulung, oraș medieval, obște sătească, proces de urbanizare, coloniști sași, voievodul Radu Negru, reședință domnească.

ASUPRA ÎNCEPUTURILOR ORAȘULUI CÂMPULUNG

DENIS CĂPRĂROIU

Lucrarea încearcă să stabilească o concordanță cu tezele recent formulate de Comisia de Istorie a Orașelor din România, privind istoria timpurie a Câmpulungului. Printre multele și complexe probleme ridicate de geneza acestui oraș particular, cercetarea noastră accentuează doar un aspect, și anume fondarea orașului, care considerăm că a fost inițiativa lui Negru Vodă /Thocomer, primul domn muntean. Thocomer a venit din Tranilvania, mai exact din Țara Făgărașului, într-un context istoric particular, după moartea regelui ungar Ladislau IV. El a acordat privilegiile unor companioni loiali, un grup de sași transilvăneni, prin fondarea orașului Câmpulung, adevărata capitală a primului stat medieval românesc.

Cuvinte cheie: ctitorie urbană, sași transilvăneni, context politic, pecenegi, cumani, tătari, Thocomer, Nogay.

DIN ISTORIA BISERICII SFÂNTULUI DUMITRU DIN SUCEAVA

PARACHIVA-VICTORIA BATARIUC

Cercetări arheologice întreprinse în deceniul șapte al secolului trecut au dus la descoperirea în perimetrul actualei biserici Sfântul Dumitru din Suceava, ctitoria din anii 1534–1535 a domnului Petru Rareș, a vestigiilor a două biserici, de planuri diferite, care s-au succedat în același spațiu. Prima biserică, un edificiu de plan aproape pătrat, cu abside rectangulare, a fost datată la sfârșitul secolului al XIV-lea și a fost atribuită cultului catolic.

Cel de al doilea edificiu, de plan triconc, care suprapunea parțial ruinele primei biserici, a fost considerat a fi acea biserică construită în primele decenii de zidarul Johannes Murator pentru Petru Rareș, edificiu care s-a prăbușit la puțin timp după construire. Cercetări ulterioare au identificat prima biserică din secolul al XIV-lea cu una din cele două mici mănăstiri, *monydria*, pentru care boierul Iaskios din Mavrovlahia, identificat cu acel Iațcu menționat într-o serie de documente emise de cancelaria Moldovei în perioada anilor 1399–1411, solicia patriarhului ecumenic Antonie al IV-lea să accepte calitatea de ctitor, și anume aceea cu hramul Sfântul Dumitru. Cea de a doua biserică a fost identificată de mai mulți istorici și arheologi, între care ne numărăm și noi, cu edificiul construit de Ștefan cel Mare la Suceava după victoria din anul 1497 din Codrul Cosminului, biserică care s-a prăbușit datorită unui viciu de construcție. Petru Rareș, după cum indică pisania, a construit biserica „în mijlocul orașului Suceava, unde este hramul slăvitului mucenic și purtător de biruință Dimitrie, izvorătorul de mir”. Biserica a fost pictată, la interior și exterior în timpul domniei ctitorului său, în intervalul 1536–1538. Programul iconografic al frescelor de la biserica Sfântul Dumitru se încadrează în marele curent ce caracterizează pictura murală din Moldova domniei lui Petru Rareș. Atât pictura interioară cât și cea exterioară au avut de suferit de-a lungul timpului degradări masive, degradări accentuate de ultima restaurare, făcută în disprețul tuturor principiilor care guvernează această activitate. În zona de nord-est a bisericii sfântul Dumitru se înalță turnul clopotniță, construit în anul 1560/1561 de către Alexandru Lăpușneanu, edificiu care a cunoscut de-a lungul timpului modificări care i-au alterat forma inițială.

În secolul al XVII-lea, biserica Sfântul Dumitru apare menționată în scrierile unor călători străini care au străbătut Moldova, mânați de varii interese. În secolul al XVIII-lea, al treilea din existența bisericii, ctitoria lui Petru Rareș se confruntă cu noi probleme, pe care ajungem să le cunoaștem datorită unor izvoare documentare care datează mai cu seamă din a doua jumătate a acestui veac. Sunt probleme de natură economică, biserica fiind obligată să facă compromisuri pentru a dispune de banii necesari pentru întreținere. Din această epocă avem informații despre modificări sau lucrări de reparații întreprinse la biserică, precum și un inventar minuțios a tuturor bunurilor pe care le deținea sfântul locaș. Secolul al XIX-lea va aduce noi evenimente, dintre care unele nefericite, precum unele incendii, în existența multiseculară a bisericii Sfântul Dumitru din Suceava. La mijlocul secolului trecut, Comisiunea Monumentelor Istorice și Mitropolia Bucovinei au inițiat lucrări de restaurare, în perioada 1937–1939, lucrări care au fost reluate în 1947–1949 și, mai cu seamă, în 1967, lucrări care, cu întreruperi semnificative, continuă și în zilele noastre.

Cuvinte cheie: Suceava, biserică, ctitorie domnească, pictură bisericească.

FORTIFICAȚIILE ORAȘULUI MEDIEVAL TÂRGOVIȘTE. CONTRIBUȚII ARHEOLOGICE

PETRU DIACONESCU, GHEORGHE OLTEANU, TIBERIU MUSCA

Unicul oraș medieval din Valahia despre care se știe că avea un sistem de apărare fortificat este Târgoviște.

În a doua parte a secolului al XV-lea a fost construit un sistem de fortificații simplu, făcut dintr-un șanț de apărare și un zid de apărare, care nu mai este vizibil astăzi, pentru a apăra o parte a viitorului oraș, cu o suprafață totală de 12.000 m². Sprijinit de malul înalt al râului Ialomița, șanțul are o formă triunghiulară, pe axa drumului pentru camioane al Câmpulungului și a fost probabil o soluție defensivă împotriva unui posibil atac venit din partea ungarilor.

Cea de-a doua îmbunătățire defensivă a fost făcută la inițiativa domnului Matei Basarab la 1645. Sprijinită, de asemenea, pe malul înalt al râului Ialomița, fortificația, șanțul și zidul de apărare – avea 5,2 km lungime incluzând suprafața construită și împrejurimile. La o

distanță egală sunt răspândite 11 turnuri de observare. Zonele principale de acces erau dotate cu porți de zidărie și poduri mobile și funcționau ca puncte vamale interne. Două dintre aceste structuri au fost investigate arheologic.

Structurile defensive ale Târgoviștei a format primul sistem de fortificații împotriva artileriei, precedând cu douăzeci de ani sistemul Vauban răspândit în Europa de vest și centrală, inclusiv în Transilvania.

Cuvinte cheie: Târgoviște, fortificație, investigații arheologice.

SEMNIFICAȚIA PLANULUI ORAȘULUI

PAUL NIEDERMAIER

În ultimii ani, Comisia locală de istorie a orașelor a scos 5 ediții ale Atlasului de istorie a orașelor României (Sighișoara, Suceava, Târgoviște, Sebeș și Câmpulung). Pe baza acestor ediții vor fi înțelese (explicate), în lucrare, semnificația diverselor structuri. Punctul de pornire este o scurtă descriere a acestor structuri și a celor mai importante clădiri, care constituie în același timp repere pentru datare. În acest fel se relevă primele rezultate în înțelegerea alcătuirii orașelor din așezările individuale ca și relația dintre acestea. Rezidențele prinților și cetății în intravilanul localităților relația dintre diversele forțe sociale și locația bisericilor și mănăstirilor, ca și pe aceea între elementele laice și cele bisericesti ale orașelor. O atenție deosebită vom acorda fortificațiilor, care sunt, ca atare, apreciate ca simboluri ale puterii. Atât rețeaua stradală cât și dimensiunea și forma parcelor pune în lumină puterea economică a locuitorilor care permit declarații adiționale referitoare la structura socială a orașelor. Aceasta se exprimă și prin măsurile de organizare ale comunităților și întregesc astfel tabloul general. În consecință, planurile orașelor trebuie considerate o mărturie importantă a caracteristicilor și tendințelor de dezvoltare a orașelor.

Cuvinte cheie: atlasul istoriei orașelor, planul orașului, structura de bază, așezare, rețeaua stradală, biserici, mănăstiri, parcele, simboluri ale puterii, puteri sociale, putere economică, măsură de organizare.

ORAȘELE SECUIEȘTI DIN TRANSILVANIA

GABRIELLA OLASZ

În această lucrare sunt prezentate diverse localități importante dintr-o zonă relativ închegată din estul Transilvaniei – și anume din fostele scaune secuiești. Este vorba despre localități cu funcții centrale pentru zona lor înconjurătoare. Acestea sunt, după caz, profilate pe activități comercial-meșteșugărești sau, în paralel, și pe practicarea agriculturii și creșterii animalelor. Conform privilegiilor lor, aceste așezări sunt numite în documente orașe, târg sau loc taxalist.

Cercetările structurii de bază au arătat că este vorba despre două localități centrale distincte (diferite). O categorie de centre, mai puțin importante, aveau o structură neregulată, care era asemănătoare aceluia a satelor – Sf. Gheorghe, Unirea, Brețcu, Ilieni, Vlăhița și Gheorgheni. Dar orașele propriu-zise aveau o structură relativ regulată – Târgu Mureș, Odorheiu Secuiesc, Cristuru Secuiesc, Miercurea Ciuc și Târgu Secuiesc; și localitatea care astăzi este în mare măsură rurală, Miercurea Nirajului aparține acestei categorii a structurilor regulate. Cu excepția orașului Târgu Mureș, care are o importanță tipologică deosebită și care merită o abordare specială, cercetarea urmărește localitățile construite regulat.

După o scurtă expunere generală sunt prezentate primele oficii cu funcții centrale din cadrul ținutului cercetat; cele mai importante dintre acestea sunt Târgu Mureș, unde se adunau impozitele pe vite ale secuilor, ca și Odorheiul Secuiesc (...), unde se afla Curtea Supremă a secuilor. Urmează cercetarea altor caracteristici cu referiri generale istorice, funcționale, arhitectonice etc. Centrul de greutate cade pe dezvoltarea spațiului localităților, ca și pe schimbările structurii acestora.

În final sunt rezumate cele mai importante caracteristici ale acestor localități. De aici decurge faptul că structurile de bază ale orașelor secuiești se încorporează în peisajul orășenesc românesc, complete de nuanțe speciale.

Cuvinte cheie: orașe, piețe, locuri taxaliste, secui, structuri, dezvoltare, tipologie.

CELE MAI VECHI SIGILII ALE ORȘULUI PITEȘTI, IMPRIMATE PE DOUĂ ACTE INEDITE DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA

MARIUS PĂDURARU

Această lucrare introduce în circuitul științific două sigilii ale Piteștiului imprimate pe două documente inedite. Primul sigiliu imprimat pe un document care nu mai păstrează anul emiterii sale, pe care noi l-am datat aproximativ la 23 noiembrie 1623, înainte de 30 martie 1624, provine dintr-o matrice de sigiliu care considerăm că ar fi fost făcută la sfârșitul secolului al XV-lea – începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea. Modelul sigiliului, a cărei ștampilă s-a păstrat pe documentul din 30 martie 1634 trebuie să fi fost făcut în perioada dintre deceniul al treilea al secolului al XVII-lea și primii patru ani ai deceniului al patrulea al aceluiași secol. Sigiliul cel vechi, rotund (D = 22 mm), tipărit cu fum are aspectul conform regulilor epocii blazonului, pentru că are pe un scut polonez, care are o figură heraldică artificială, *croci patenti* sau *croix patée* (o labă ca o cruce cu brațele deschise spre capete) combinată cu o cruce grecească. Inscripția plasată între două cercuri liniare include legenda scrisă cu litere slavone (Acesta<este>sigiliul<de la>Pitești).

Al doilea sigiliu este circular (D=27 mm) și, de asemenea, tipărit cu fum. Conține o emblemă care are, de asemenea, o *croci patenti*, care include elemente specifice crucii latine și crucii de Malta (*la croix de Malte*). Există diferențe între cele două sigilii. Astfel, figura heraldică artificială de pe al doilea sigiliu este încadrată de două cifre naturale: „opt raze ale unui soare care răsare”, la dreapta și o semilună inversată (o lună nouă figurativă) la stânga. Legenda este scrisă în slavonă și este plasată în inscripția dintre două cercuri continue: (Acesta<este>sigiliul<de la>Pitești).

Considerăm că cele două sigilii religioase sunt în relație cu un loc monahal important al localității. Existența acestei mănăstiri a fost marcată în multe lucrări cartografice din a doua jumătate a secolului al XVI-lea până la sfârșitul secolului al XVII (Harta *Transylvania* a lui Ion Sambucus – 1566; Harta *Moldavia, Vlachia et Tartariae Pars* a lui Dominic Custodis – 1596; Harta *Descriptione delli principati della Moldavia e Valachia* de Giacomo Cantelli da Vignola – 1686). De asemenea apare în descrierea făcută de episcopul Petru Bogdan Bakšić, episcop de Gallipolis și primul arhiepiscop catolic al Bulgariei, în 1642, când acesta a vizitat orașul.

Sigiliile prezentate în lucrarea de față reprezintă cele mai vechi surse istorice de acest fel legate de istoria Piteștiului. Identificarea lor reprezintă un pas important înainte în studiul istoriei medievale a Piteștiului, dar este, în același timp, o diversitate de probleme, o parte dintre acestea sunt doar parțial clarificate în prezent.

Cuvinte cheie: Pitești, sigilii, mănăstire, hărți.

UN ADEPT AL MODERNIZĂRII SUCEVEI LA CUMPĂNA DINTRE DOUĂ VEACURI. FRANZ RITTER VON LOS LOGES (1846–1914)

MIHAI-AURELIAN CARUNTU

În studiul său, autorul analizează contribuția adusă de Franz Ritter von Des Loges la modernizarea Sucevei. În îndelungata perioadă în care a deținut funcția de primar, acesta a depus eforturi sistematice pentru modernizarea orașului conform modelului occidental, eforturi care s-au materializat în apariția unui nou centru administrativ, construirea unui gimnaziu și a unui spital, investiții importante fiind făcute pentru dotarea cu utilități specifice unui centru urban, o centrală electrică și o rețea de distribuție a apei.

Cuvinte cheie: Suceava, centru urban, modernizare, administrație, primar.

„ORAȘELE NOI” DIN BASARABIA

MARIANA ȘLAPAC

Este cunoscut faptul că „noile orașe” au apărut ca urmare a acțiunilor urbanistice ale puterii centrale care a promovat o strategie de tip oficial. Este posibil, de asemenea, ca exportul de urbanizare să fi avut loc prin intermediul coloniștilor – purtători de informație urbanistică din locul lor de proveniență. În ambele cazuri, procesul de „materializare” a așezărilor rămâne în atenția fondatorilor, dar localitățile puteau obține, rareori, deschiderea către râuri, zone portuare sau spații verzi. Trebuie remarcat că în secolul al XIX-lea manifestările urbanismului „de planșetă” sunt frecvente în întreaga Europă, iar fenomenul „orașelor noi” ia o deosebită amploare. Imperiul Rus perpetuează acest tip de așezări pe un teritoriu deosebit de întins, în special în provinciile periferice. În Basarabia „orașele noi” sunt concepute după principiile clasicismului rus. Multe dintre clădirile de interes comun și de locuit, aliniate la liniile roșii ale cartierelor, imită modelele-etalon incluse în albume cu proiecte exemplare elaborate centralizat. Exemplele cele mai ilustrative de „orașe noi” între Prut și Nistru sunt localitățile Ismail, Cahul și Bolgrad. Primele două se datorează puterii centrale, iar ultimul coloniștilor bulgari. Toate trei se caracterizează prin organizare preconcepută, axe de compoziție majore și structurări geometrice de detaliu. Ele sunt organizate conform unor planuri prestabilite, de tip „hippodamic”, de o rigoare maximă, indiferent de configurația reliefului. Trama stradală este dominată de două artere principale de circulație, care se intersectează în centru. Amplasarea clădirilor de locuit și tipologia lotizării sunt, de asemenea, dirijate. Accentele urbanistice majore sunt edificiile de importanță orășenească situate în cele mai prestigioase locuri ale piețelor completate, perimetral, cu alte construcții de dimensiuni mai mici. Insulele de locuit sunt uniforme, reprezentând „moduluri” de formă pătrată sau dreptunghiulară.

Cuvinte cheie: oraș, Basarabia, urbanizare, tipologie urbană.

IDEEA DINASTICĂ ȘI IDENTITATE NAȚIONALĂ ÎN IMPERIUL AUSTRO-UNGAR 1880–1918 EXPRESII ALE ARTEI PUBLICE

TEODORA BONTEANU

Obiectivul studiului de față este o analiză generală a mitului dinastic și răspunsul național portretizat în arta monumentală: pictură, sculptură și arhitectură în Austro-Ungaria de la 1880 până la Primul Război Mondial. Dinastia habsburgică a folosit o anumită mitizare politică, incluzând figuri ale regilor, reginelor și generalilor, embleme ale loialității dinastice,

vizând creația și diseminarea unei forme „supra-naționale” de loialitate. Răspunsul național al minorităților etnice a variat în intensitate; în timp ce unele grupuri etnice beneficiau de o mare autonomie și aveau elite culturale foarte solide (cum aveau cehii și polonezii), altele, este cazul tuturor celor care aparțineau părții estice a monarhiei, erau supuse unui intens program de maghiarizare și aveau puține oportunități să-și manifeste mitologia politică în arta publică. Clasa politică, instituțiile de stat și elitele culturale și-au asumat rolul de a onora memoria personalităților importante ale tradiției istorice, jucând astfel un rol important în transmiterea ideilor naționale. Orașele importante în monarhie, ca Viena, Budapesta, Lemberg, Praga erau utilizate ca scene ale unei elaborate „mise en scène” unde loialitatea dinastică se confrunța cu idealurile naționale. În cele din urmă, majoritatea acestor monumente au fost distruse după Primul Război Mondial, pierzându-și semnificația în noile state create în Europa centrală și de est.

Cuvinte cheie: Austro-Ungaria, dinastie, artă, monumente, mitologie politică, minoritate etnică, elite, idei naționale, orașe.

STATUTUL DE MUNICIPIU – O NECESITATE OBIECTIVĂ, O MODĂ A PERIOADEI DE TRANZIȚIE SAU O ÎNCERCARE DE REABILITARE A UNOR AȘEZĂRI URBANE FĂRĂ PERSPECTIVE DE DEZVOLTARE ?

ȘERBAN DRAGOMIRESCU, RADU SĂGEATĂ

Una dintre principalele tendințe manifestate la nivelul sistemului urban românesc după 1990, a fost investirea unui mare număr de orașe cu statut de municipiu.

Problema care se pune și la care se încearcă un răspuns în lucrare este dacă orașe mici, în unele cazuri chiar sub 20 000 de locuitori sunt într-adevăr viabile pentru a fi investite cu acest statut și dacă transformarea lor în „municipii” are un efect pozitiv asupra comunităților locale respective.

O analiză a stării acestora a scos în evidență faptul că aceste decizii politico-administrative au la bază mai mult rațiuni economice, în vreme ce impactul real asupra locuitorilor este minim.

Cuvinte cheie: municipii, decizii politice, potențial economic, mărime demografică, România.

GENEZĂ URBANĂ

CONSIDERAȚII ISTORICE PRIVITOARE LA EVOLUȚIA ORAȘELOR DIN REGATUL UNGARIEI

LAURENȚIU RĂDVAN

Abstract: The present study aims to offer a perspective on how towns have been founded in Medieval Hungary and on their subsequent development. Even if there is no continuity between the cities of the Roman period and the medieval ones, some features characteristic for the pre-urban settlements are attested in Pannonia even for the period between the fifth and the tenth centuries. On the Roman ruins of Esztergom, Sopron and Szombathely, elements belonging to nomadic populaces settled, thus assuring a certain continuity of the settlements. After the advent of the Hungarians, these settlements became part of a system encompassing the royal residences; settlements having pre-urban features, centers of a flourishing trade, have been added to them, being mentioned as such by authors as Otto of Freising, Otto of Deogilo, al-Idrisi, Abu Hamid and so on. These settlements were not fortified, having rather the aspect of villages; they were, however, market-places, where exchange was practiced. Around the year 1200, more than one hundred settlements of this kind has been attested, but only a small percentage out of them achieved urban status later on.

For economic and military reasons, the Kings of Hungary encouraged the settlement within their Kingdom boundaries of colonists came from the Western and Central Europe. From the twelfth century onwards the so-called “guests” (*hospites*) are mentioned, who founded permanent settlements (called in the beginning *vici Latiororum*), in clear-delimitated spots bestowed to them, in the vicinity of royal residences in Esztergom and Székesfehévár. The Mongol invasion in 1241 hastened the urbanization process. Due to Bela IV's and his successors' efforts an extensive reforming program was applied to the Kingdom. Given the fact that its revenues have been ceded to the barons, the central authority could not longer rely upon the revenues of its domains, thus encouraging the urban development and the trade, which could assure a much more secure financial base to it.

The pattern followed in the settling of the new towns was that of the twelfth century towns in Eastern and Northern marches of Germany, pattern which have also been applied in Poland. To the colonists, traders and even knights came from the German lands, it was granted the right to found a settlement (through the *locatio* process) and other privileges. Among the rights reserved to towns was self-government. Every year, the town elected a judge (*judex, maior villae* or *villicus*) to represent it while the local count (*ispán*) lost any jurisdiction over its inhabitants and over the territory bestowed to them by the king. Besides the judge, a council of twelfth sworn men (*jurati*) was elected; the council and the judge had the authority in all the matters concerning the citizens' community. Later on, in certain towns, an enlarged council, having one hundred members, was set forth, this council being appointed with the judge and sworn men election. The royal privilege encompassed also commercial rights, such as holding a weekly market or an annual fair. A peculiarity of the Hungarian towns which received a royal privilege was the election of the parish priest by the community, a right scarcely met among other European towns.

The fifteen-century sources attest the existence of a hierarchy of Kingdom's towns. First, there were the free royal towns (*liberae civitates regiae*), present all throughout the Kingdom, which had the right to appeal the *magister tavarnicorum*. These were towns as: Buda, Pesta, Pressburg, Trnava, Sopron, Košice and others, to which were added the three centers of the Saxons in Transylvania, namely Sibiu, Brașov and Bistrița, without being related, however, to the aforementioned juridical institution. There was a second class of royal towns, which encompassed all fortified settlements such as Székesfehévár, Esztergom, Zagreb, Visegrád, Krupina, Cluj but also unfortified towns such as Szeged, Timisoara or Zvolen. A different class was represented by the mining centers in Transylvania and Slovakia, among which some enjoyed the privilege of autonomy. The other towns, some fortified but the majority of them without strongholds, pertained to the Bishoprics (Veszprém, Eger, Oradea and so on), to nobles or to the King (Komárno, Miskolc, Ráckeve) or to the Queen (Obuda, Beregovo); their dwellers were not considered free, depending on a castellan appointed by the lord of the land.

Key words: Hungary, towns, market-place, urbanization, colonist, self-government, privilege.

Studiul de față¹ dorește să ofere o perspectivă asupra felului în care au evoluat orașele dintr-o regiune învecinată cu țările române, regiune care a influențat mai apoi centrele urbane de la sud și est de Carpați. Se cuvine o precizare: nu am tratat în acest studiu orașele din Transilvania. Nu am făcut acest lucru deoarece acestea, datorită specificului lor și interesului special pe care îl prezintă pentru istoria românilor, necesită o abordare separată. De altfel, istoricii români, ca și cei maghiari sau germani, s-au ocupat îndeaproape de felul în care s-au dezvoltat centrele urbane din spațiul intra-carpatic, prin urmare acestea nu reprezintă obiectul principal al acestei lucrări; nu am putut însă evita unele mențiuni ale acestor orașe. În schimb, felul în care au apărut orașele de mai la vest, precum și particularitățile acestora nu au fost tratate decât colateral de istoricii de la noi². Orașele din țările române nu au fost rupte de restul Europei, ci au preluat numeroase forme și structuri din exterior, unele introduse prin intermediul coloniștilor ce au venit aici din Ungaria și Transilvania. Pentru a avea o perspectivă largă asupra fenomenului urban din această regiune în Evul Mediu trebuie să cunoaștem în mod obligatoriu orașele din regatul Ungariei.

*

Încă de la început, se poate pune întrebarea cum Ungaria a devenit țară de difuziune a elementelor urbane spre răsărit, atât timp cât regiunile locuite de

¹ Studiul de față a fost realizat în cadrul unui proiect de cercetare susținut de Fulbright Commission in Romania. Tema proiectului este: *Medieval Towns in East Central Europe: A Comparative Approach*. Lucrări similare avem în curs de publicare pentru orașele din Polonia și sudul Dunării.

² Am întreprins deja o abordare a orașelor din Ungaria medievală, însă aceasta este sumară și are caracter de sinteză (Laurențiu Rădvan, *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2004, p. 32-37).

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND ÎNCEPUTURILE ORAȘULUI CÂMPULUNG ȘI ALE CURȚII DOMNEȘTI

GHEORGHE I. CANTACUZINO

Résumé: Les problèmes du commencement du processus d'urbanisation de Câmpulung ont été longuement débattus. Selon plusieurs opinions, la ville de Câmpulung est apparue à la suite de l'évolution d'une ancienne agglomération rurale devenue, comme résultat du développement économique, foire et puis ville. Lorsque les caractéristiques urbaines de l'agglomération s'accroissent, la communauté villageoise se transforma dans une communauté des citadins. Une contribution à part dans cette évolution est due à la communauté des colons saxons, établis là-bas au cours du XIIIe siècle, à laquelle appartiennent les vestiges d'une église et la pierre tombale de 1300 de «*Laurencius comes de Longocampo*». Les opinions concernant le degré d'urbanisation de Câmpulung sont variées. Certaines considèrent qu'au XIIIe siècle l'agglomération avait les traits d'une ville, selon d'autres le processus d'urbanisation dura plus longtemps, au XVe siècle la localité était une foire et seulement vers 1520–1530 elle avait les traits spécifiques aux villes médiévales classiques. On peut considérer comme justifiées les opinions qui attribuent au Câmpulung les caractéristiques d'une ville dans la deuxième moitié du XIVe siècle, tenant compte du fait que dans les premières décennies du XVe siècle on connaît des témoignages sur son importance économique et sur le prestige de certains de ses habitants. Les problèmes du rapport entre l'ancienne communauté villageoise roumaine qui dû habiter ici d'un temps immémorial et les colons saxons et du statut de l'agglomération aux XIIIe et XIVe siècles restent encore à résoudre.

Les chroniques du XVIIe siècle, suivant la tradition et des chroniques disparus, mentionnent le voïvode Radu Negru, duc d'Amlas et Fogaras, qui arriva en 1290, avec de nombreuses gens, en Valachie en fondant la ville de Câmpulung où il érigea une église «grande et belle et haute» et puis à Argeș où il a fixé sa cour. La chronique de Giacomo di Pietro Luccari de Raguse, éditée à Venise en 1640, qui a utilisé des informations des sources plus anciennes, mentionne que „*Negro Voevoda di natione ungaro padre di Vlaico nel 1310. S'era impadronito di quella parte di Valachia (...) fabricò la città in Campolongo, e tiro alcune cottine di matoni cotti in Bucuriste, Targoviste, Floc, e Busa. Il quale morendo fu sepolito in Argis*”. Le passage de la chronique raconte des événements de 1330 et confond le voïvode Vlaicu avec Basarab Ier, donc Negru Voevoda doit être le surnom de Thocomer, père de Basarab. Il est difficile de savoir dans quelle mesure, en reprenant, indirectement, des sources souvent fragmentaires et en consignand la tradition, les chroniques reflètent la réalité historique. La mémoire collective sur Câmpulung et sur les débuts d'organisation d'état de la Valachie garde le souvenir des peuplades arrivées de l'autre côté des montagnes. Mais on doit préciser que, comme le prouvent les fouilles archéologiques, l'église des voïvodes n'est pas plus ancienne que les dernières décennies de la première moitié du XIVe siècle. Quant à l'existence d'une résidence princière à Câmpulung, elle est prouvée par l'inscription de Curtea de Argeș sur la mort du grand Basarab voïvode à Câmpulung en 1351/1352 et la pierre tombale de son fils, le grand voïvode Nicolae Alexandru, enterré en 1364 dans sa fondation de Câmpulung.

Des mots clé: Câmpulung, ville médiévale, communauté villageoise, processus d'urbanisation, colons saxons, voïvode Radu Negru, résidence princière.

Examinarea începuturilor vieții urbane a reprezentat o preocupare importantă în cercetarea istoriei medievale a Țării Românești și Moldovei¹. În cazul Țării Românești, interesul pentru Câmpulung, unul dintre cele mai vechi orașe, este firesc. Începuturile procesului de urbanizare a așezării, locul Câmpulungului în cadrul procesului de constituire a statului medieval de la sud de Carpați, autoritatea sub care s-a aflat orașul în secolul al XIII-lea și în prima parte a veacului următor, existența și caracterul reședinței voievodale de aici, ridică probleme care au fost îndelung discutate, atât prin referiri în cadrul unor lucrări mai ample, cât și prin studii speciale². În multe probleme opiniile sunt diferite, fapt firesc ținând seama de numărul mic al izvoarelor, astfel încât capătă o importanță deosebită cunoașterea vestigiilor vechilor monumente, a dovezilor arheologice. În cele ce urmează se poate încerca doar punctarea unora dintre aspecte.

În unele lucrări privind viața urbană în Țara Românească³ s-a presupus că orașul Câmpulung s-a dezvoltat dintr-o veche așezare a unei obști de moșneni⁴. Mai multe documente din secolul al XVII-lea, începând cu hrisovul dat de Radu Mihnea la 7 mai 1615 <7125>⁵ sunt date orașului Câmpulung și „tuturor moștenilor din oraș”, cărora în actul din 26 august 1630 <7138> li se întărește moșia „care se numește a oroșanilor, care iaste din șăzutul satului”⁶. Din aceste specificări s-a dedus că așezarea sătească a devenit, ca rezultat al dezvoltării economice, târg permanent și ulterior oraș.

O contribuție aparte la accelerarea procesului de urbanizare a avut stabilirea aici a unei comunități de sași veniți din Transilvania în cursul secolului al XIII-lea, care au conviețuit și mai târziu s-au integrat în vechea obște sătească. Cele mai vechi dovezi ale prezenței sașilor sunt vestigiile vechii biserici a Sf. Iacob cel Mare (Bărăția), a cărei primă fază de construcție datează din secolul al XIII-lea și în

¹ Analiza aprofundată a cercetărilor românești în contextul istoriografiei europene, a încercărilor de definire a orașului medieval, a criteriilor pentru stabilirea caracterului urban al așezărilor, a cadrului economic – social și politic al formării orașelor extracarpătice, în lucrarea: Mircea D. Matei, *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească până în secolul al XVII-lea*, Iași, 1997.

² O recentă sintetizare a problematicii la Laurențiu Rădvan, *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Iași, 2004, p. 395-412 și indice.

³ Șt. Olteanu, *Geneza orașelor medievale din Țara Românească*, în *Studii*, 16, 1963, 6, p. 1277; I. Hurdubețiu și Fl. Mârțu, *Câmpulung-Muscel medieval*, în *SAI*, XI, 1968, p. 28-29; Fl. Mârțu, în monografia *Câmpulung Muscel ieri și azi*, coord. Gh. Pârnuță, Câmpulung, 1974, p. 17-18.

⁴ Vezi Ioan Răuțescu, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung-Muscel, 1943, capitolul XI, *Obștea moșnenilor câmpulungeni*, p. 360-401; Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. II, București, 1959, p. 321-334; Șt. Trâmbaciu, *Obștea câmpulungenilor mușceleni*, București, 1997.

⁵ Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung Muscel*, I, București, 1999, p. 160-162; vezi Șt. Olteanu, *op. cit.*, p. 1277.

⁶ Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *op. cit.* p.172-173.

ASUPRA ÎNCEPUTURILOR ORAȘULUI CÂMPULUNG

DENIS CĂPRĂROIU

Abstract: The present paper attempts to act in accordance with the tenets recently formulated by the Romanian Commission for Urban History regarding the early history of Câmpulung. Among the many complex issues raised by the genesis of this particular town, our research emphasizes only one aspect, namely the town's *foundation*, which we consider to have been the initiative of Negru Vodă/Thocomer, the first Valachian prince. Thocomer arrived from Transylvania, more precisely from the Fărăgaș County, in a particular historical context, after the death of the Hungarian king Ladislau the IVth. He privileged his loyal companionships, a group of Transylvanian Saxons, by founding the town of Câmpulung, the original capital of the first medieval Romanian state.

Key words: urban foundation, Transylvanian Saxons, political context, Pechenegs, Cumans, Tatars, Thocomer, Nogay.

Într-o comunicare susținută recent (2006), la București, cu prilejul sesiunii organizate de Comisia de Istorie a Orașelor din România, Stela Cheptea și Mircea D. Matei propuneau celor prezenți la dezbateri, „pentru mai buna clarificare a lucrurilor”, a existenței unor categorii distincte de aglomerări urbane: „orașe *formate*” și, respectiv, „orașe *întemeiate*”¹.

Străduindu-se să asigure, prin sugestiile oferite cu prilejul respectivei dezbateri, premisele, atât de necesare, unor cât mai precise încercări de tipologizare, autorii amintitei comunicări au readus în discuție câteva dintre aspectele esențiale ale raportului *factor politic – geneză și dezvoltare urbană*².

¹ Textul comunicării cu titlul *On the Relation Between the Political Factor and the Cities in the Middle Ages*, a fost publicat, ulterior, în *HU*, XIV, 2006, nr. 2, p. 223-232.

² Ca idee principală, atrăgeau atenția asupra sensurilor complexe pe care trebuie să le releve conceptul de „factor politic”, restrângerea sa la ceea ce numim *autoritate politică centrală* fiind total „neproductivă”: „... problema raportului între factorul politic și dezvoltarea orașelor trebuie să se înscrie, obligatoriu, printre cele mai complexe sarcini ale cercetării românești de specialitate. Necesitatea definirii conținutului conceptului de *factor politic*, ca și a momentului începând cu care putem vorbi despre *orașul medieval* în spațiul românesc extracarpatic impune, de la sine, clarificarea, în egală măsură, a realităților specifice perioadei constituirii statelor și apariției domniei, deoarece considerăm că este de neconceput o domnie care *crează/întemeiază orașe*, contestându-se caracterul și funcțiile specifice așezărilor preexistente statului medieval și, respectiv, domniei”. *Ibidem*, p. 223-224.

MONUMENTE ȘI FORTIFICAȚII

DE L'HISTOIRE DE L'ÉGLISE SFÂNTUL DUMITRU DE SUCEAVA

PARASCHIVA-VICTORIA BATARIUC

In memoriam Alexandru Artimon

Rezumat: Cercetări arheologice întreprinse în deceniul șapte al secolului trecut au dus la descoperirea în perimetrul actualei biserici Sfântul Dumitru din Suceava, ctitoria din anii 1534–1535 a domnului Petru Rareș, a vestigiilor a două biserici, de planuri diferite, care s-au succedat în același spațiu. Prima biserică, un edificiu de plan aproape pătrat, cu abside rectangulare, a fost datată la sfârșitul secolului al XIV-lea și a fost atribuită cultului catolic. Cel de al doilea edificiu, de plan triconc, care suprapunea parțial ruinele primei biserici, a fost considerat a fi acea biserică construită în primele decenii de zidarul Johannes Murator pentru Petru Rareș, edificiu care s-a prăbușit la puțin timp după construire. Cercetări ulterioare au identificat prima biserică din secolul al XIV-lea cu una din cele două mici mănăstiri, *monydria*, pentru care boierul Iaskios din Mavrovlahia, identificat cu acel Iațcu menționat într-o serie de documente emise de cancelaria Moldovei în perioada anilor 1399–1411, solicita patriarhului ecumenic Antonie al IV-lea să accepte calitatea de ctitor, și anume aceea cu hramul Sfântul Dumitru. Cea de a doua biserică a fost identificată de mai mulți istorici și arheologi, între care ne numărăm și noi, cu edificiul contruit de Ștefan cel Mare la Suceava după victoria din anul 1497 din Codrul Cosminului, biserică ce s-a prăbușit din cauza unui viciu de construcție. Petru Rareș, după cum indică pisania, a construit biserica „în mijlocul orașului Suceava, unde este hramul slăvitului mucenic și purtător de biruință Dimitrie, izvorătorul de mir”. Biserica a fost pictată, la interior și exterior în timpul domniei ctitorului său, în intervalul 1536–1538. Programul iconografic al frescelor de la biserica Sfântul Dumitru se încadrează în marele curent ce caracterizează pictura murală din Moldova domniei lui Petru Rareș. Atât pictura interioară cât și cea exterioară au avut de suferit de-a lungul timpului degradări masive, degradări accentuate de ultima restaurare, făcută în disprețul tuturor principiilor care guvernează această activitate. În zona de nord-est a bisericii sfântul Dumitru se înalță turnul clopotniță, construit în anul 1560/1561 de către Alexandru Lăpușneanu, edificiu care a cunoscut de-a lungul timpului modificări care i-au alterat forma inițială.

În secolul al XVII-lea, biserica Sfântul Dumitru apare menționată în scrierile unor călători străini care au străbătut Moldova, mânați de varii interese. În secolul al XVIII-lea, al treilea din existența bisericii, ctitoria lui Petru Rareș se confruntă cu noi probleme, pe care ajungem să le cunoaștem datorită unor izvoare documentare care datează mai cu seamă din a doua jumătate a acestui veac. Sunt probleme de natură economică, biserica fiind obligată să facă compromisuri pentru a dispune de banii necesari pentru întreținere. Din această epocă avem informații despre modificări sau lucrări de reparații întreprinse la biserică, precum și un inventar minuțios a tuturor bunurilor pe care le deținea sfântul locaș. Secolul al XIX-lea va aduce noi evenimente, dintre care unele nefericite, precum unele incendii, în existența multiseculară a bisericii Sfântul Dumitru din Suceava. La mijlocul secolului trecut, Comisiunea Monumentelor Istorice și Mitropolia Bucovinei au inițiat lucrări de restaurare, în perioada 1937–1939, lucrări care au fost reluate în 1947–1949 și, mai cu seamă, în 1967 și care, cu întreruperi semnificative, continuă și în zilele noastre.

Cuvinte cheie: Suceava, biserică, ctitorie domnească, pictură bisericească.

FORTIFICAȚIILE ORAȘULUI MEDIEVAL TÂRGOVIȘTE. CONTRIBUȚII ARHEOLOGICE

PETRU DIACONESCU, GHEORGHE OLTEANU, TIBERIU MUSCA

Abstract: The sole medieval town from Wallachia which is known to have had a fortified defence system is Târgoviște.

In the second period of XVth century was established a simple fortification system, made up from a cover trench and a defensive rempart, which nowadays is no longer visible, to defend a part of the future town with a total area of 12,000 m². Propped on the high ledge of river Ialomița the entrenchment had a trigonal shape on the Câmpulung's truck road axis and was, probably, a defensive solution against a possible attack coming from the Hungarians.

The second defensive improvement was built-up on Prince Matei Basarab's initiative about 1645. Propped on the high ledge of river Ialomița, too, the fortifications – cover trench and defensive rempart – had a 5.2 km length enclosing the built surface and surroundings, too. On equal distance there were outspreaded eleven watch towers. The main access zones were fitted with brickwork gates and drawbridges and were acting as inland duty points. Two of these structures were archaeologically investigated.

The defensive structures of Târgoviște were the first fortification system for and against artillery and preceded, with twenty years, Vauban's system spread across Western and Central Europe, including Transylvania.

Key words: Târgoviște, fortification, archaeologically investigations.

Problematika fortificațiilor orașelor medievale românești extracarpătice este încă mult dezbătută, în istoriografia autohtonă. Majoritatea cercetărilor consemnează caracterul deschis al orașului românesc: „diferența dintre orașul german (occidental) și cel românesc – este zidul de apărare”¹.

Moldova dispune de trei exemple de orașe fortificate: Piatra Neamț, din secolul al XIII-lea (nu pare urbană, n.n.), Suceava încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, pe când orașul (târgul) nu primise rangul de reședință domnească și Roman, din secolul al XV-lea, cu deosebirea că în acest caz, fortificarea a fost aparatul puterii centrale².

¹ T. O. Gheorghiu, *Cetățile orașelor. Apărarea urbană în Evul Mediu*, Editura Simetria, București, 2000, p. 11.

² D. M. Matei, *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească*, Iași, Editura Helios, 1997, p. 73, 74, 105.

ISTORIA URBANISMULUI

SEMNIIFICAȚIA PLANULUI ORAȘULUI

PAUL NIEDERMAIER

Zusammenfassung: In den letzten Jahren hat die hiesige Städtegeschichtekommission fünf Lieferungen des Städtegeschichteatlas Rumäniens herausgebracht (Sighișoara/Schäßburg, Suceava, Târgoviște, Sebeș/Mühlbach und Câmpulung/Langenau). Aufgrund dieser Lieferungen wird in dem Beitrag die Aussagekraft unterschiedlichen Grundrissgefüge ausgelotet. Ausgangspunkt ist eine kurze Beschreibung dieses Gefüges und der wichtigsten Bauwerke, die zugleich auch Datierungshilfen darstellen. Auf dieser Grundlage ergeben sich erste Einsichten in die Zusammensetzung der Städte aus einzelnen Siedlungen sowie in das Verhältnis zwischen diesen. Fürstenresidenzen und Burganlagen im Weichbild der Orte widerspiegeln das Verhältnis zwischen den verschiedenen sozialen Kräften und der Standort von Kirchen und Klöstern jenes zwischen weltlichen und geistlichen Elementen der Städte. Eine besondere Beachtung wird den Befestigungsanlagen geschenkt, die als Symbole der Macht schlechthin einzuschätzen sind. Sowohl das Straßennetz als auch die Größe und Form der Parzellen wirft weiterhin ein Licht auf die Wirtschaftskraft der Bewohner die zusätzliche Aussagen bezüglich des sozialen Gesamtgefüges der Städte erlauben. Dieses kommt auch im Organisationsmaß der Gemeinschaften zum Ausdruck und rundet so das allgemeine Bild ab. Dementsprechend sind die Stadtpläne als ein wichtiges Zeugnis der Merkmale und Entwicklungstendenzen der einzelner Städte zu betrachten.

Schlüsselworte: Städtegeschichteatlas, Stadtplan, Grundrissgefüge, Siedlungen, Straßennetz, Kirchen, Klöster, Parzellen, Symbole der Macht, soziale Kräfte, Wirtschaftskraft, Organisationsmaß.

În materialul de față se intenționează prezentarea raporturilor de putere din cadrul orașelor medievale, reflectate în fasciculele *Atlasului istoric al orașelor din România* apărute până în prezent: Sighișoara, Târgoviște, Suceava, Sebeș și Câmpulung. Ca material comparativ, suplimentar, s-au utilizat pentru Transilvania volumele privind evoluția urbanismului medieval¹ iar pentru Țara Românească și Moldova o serie de articole apărute în revista „Historia Urbana”².

¹ Paul Niedermaier, *Der mittelalterliche Städtebau in Siebenbürgen, im Banat und im Kreischgebiet. Die Entwicklung vom Anbeginn bis 1241*, Heidelberg, 1996; idem, *Städtebau im Mittelalter, Siebenbürgen, Banat und Kreischgebiet, (1242-1347)*, Köln, Weimar, Wien, 2002; idem, *Städtebau im Spätmittelalter, Siebenbürgen, Banat und Kreischgebiet, (1348-1541)*, Köln, Weimar, Wien, 2004.

² Teodor Octavian Gheorghiu, Radu Radoslav, *Spațiul central al orașului medieval românesc extracarpatic din secolele XIV-XVI, spațiu al coeziunii sociale. Elemente pentru un studiu comparatist european*, în *HU*, tom I, 1993, nr. 2, p. 153-174; Teodor Octavian Gheorghiu, *Particularități ale apărării*

ORAȘELE SECUIEȘTI DIN TRANSILVANIA

GABRIELLA OLASZ

Zusammenfassung: In dem Beitrag sind verschiedenartige wichtige Ortschaften eines relativ geschlossenen Gebietes im Osten Siebenbürgens dargestellt – und zwar aus den einstigen Szekler Stühlen. Es handelt sich um Ortschaften mit zentralen Funktionen für deren Umland. Diese sind fallweise auf Handel und Gewerbe oder gleichzeitig auch auf Landwirtschaft und Viehzucht ausgerichtet gewesen. Entsprechend ihren Privilegien werden sie in Urkunden als Städte, Marktflecken oder Taxalortschaften bezeichnet.

Untersuchungen des Grundrissgefüges haben gezeigt, dass es sich um zwei verschiedenartige zentrale Orte handelt. Eine Kategorie weniger wichtiger Zentren hatten ein unregelmäßiges Grundrissgefüge, das jenem von Dörfern ähnelte – so Sankt Georgen/Sfântu Gheorghe, Oberwinz/Unirea, Brețcu, Ilieni, Vlăhița und Gheorgheni. Aber eigentliche Städte hatten einen relativ regelmäßigen Grundriß – etwa Neumarkt/Târgu Mureș, Oderhellen/Odorheiu Secuiesc, Szekler Kreuz/Cristuru Secuiesc, Szeklerburg/Miercurea Ciuc und Szekler Neumarkt/Târgu Secuiesc; auch der heute weitgehend ländliche Ort, Miercurea Nirajului gehört in diese Gruppe mit regelmäßigem Grundriß. Mit Ausnahme von Szekler Neumarkt, das eine besondere typologische Bedeutung hat und deshalb eine gesonderte Behandlung verdient, geht die Untersuchung auf diese regelmäßig ausgebildeten Ortschaften ein.

Nach einer kurzen allgemeinen Darstellung werden zunächst erste Niederlassungen mit zentralörtlichen Funktionen innerhalb des untersuchten Gebietes dargestellt; die wichtigsten von diesen sind Neumarkt, in dem die Ochsensteuer der Szekler eingesammelt wurde, sowie Oderhellen, wo sich der oberste Gerichtshof der Szekler befand. Es folgt eine Untersuchung anderer Merkmale, mit allgemeinen, historischen, funktionalen, architektonischen Hinweisen u.a.m. Dabei ist der Schwerpunkt eindeutig auf die räumliche Entwicklung der Ortschaften gelegt sowie auf die Veränderung von deren Grundrißgefüge.

Abschließend werden die bedeutendsten Merkmale dieser Ortschaften zusammengefaßt. Dabei ergibt sich, dass das Grundrißgefüge der Szekler Städte sich in die allgemeine diesbezügliche Städtelandschaft Rumäniens eingliedert, diese jedoch auch mit besonderen Nuancen ergänzt.

Schlüsselworte: Städte, Marktflecken, Taxalortschaften, Szekler, Grundrißgefüge, Entwicklung, Typologie

Pentru conturarea istoriei și a specificului imaginii centrelor urbane din țara noastră este importantă o viziune atât asupra orașelor importante cât și a centrelor de importanță secundară. Împreună, ele constituie rețeaua localităților urbane, de mare importanță pentru evoluția generală. În vederea conturării specificului diferitor părți componente ale acestei rețele, prezentul material încearcă să surprindă diferitele categorii de localități importante dintr-o zonă relativ încheată,

SIMBOLURI, IDENTITATE ȘI MODERNIZARE

CELE MAI VECHI SIGILII ALE ORAȘULUI PITEȘTI, IMPRIMATE PE DOUĂ ACTE INEDITE DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA

MARIUS PĂDURARU

Abstract: This paper introduces in the scientific circuit two seals of Pitești, printed on two inedited documents. The first seal, printed on a document which no longer preserves the year of its emission and which we dated about the 23rd of November 1623 – before the 30th of March 1634, belongs to a seal matrix which we consider to be made at the end of the 15th century – the beginning of the second half of the 16th century. The pattern of the seal, whose stamp was preserved on the document from the 30th of the March 1634, must have been made between the third decade of the 17th century and the first four years of the fourth decade of the 17th century. The older circular seal (D = 22 mm) printed in smoke has the aspect conformable to the canons of the epoch's escutcheon, because it has on the emblem a Polish shield, which has as an artificial heraldic figure, a *croci patenti* or *la croix patée* (a paw like cross whose arms open towards the ends) combined with a Greek cross. The inscription placed between two linear circles includes the legend written in Slavonic letters: „† Siü peç(eth) Piñewi” (This <is> the seal <from> Pitești).

The second seal is circular (D = 27 mm) and printed in smoke, too. It contains an emblem which also has a *croci patenti*, which includes specific elements of the Latin cross and of the Cross of Malta (*la croix de Malte*). There are differences between the two seals. Thus the artificial heraldic figure of the second one is framed by two natural figures: „an eight rays rising sun”, to dextra, and a reversed half moon (a figurative new moon) to senestra. The legend is written in Slavonic and placed in inscription between two continuous circles: „† Sü peçeth ot Piñewi” („This <is> the seal from Pitești”).

We consider the two religious seals to be related to an important monastic place of the locality. The existence of this monastery was marked in several cartographic works from the second half of the 16th century until the end of the 17th century (The Map *Transylvania* of Ioan Sambucus – 1566; The Map *Moldavia, Valachia et Tartariae Pars* of Dominicus Custodis – 1596; The Map *Descriptione delli principati della Moldavia e Valachia* of Giacomo Cantelli da Vignola – 1686). It also appears in the description made by the bishop Petru Bogdan Bakšić, bishop of Gallipolis and the first catholic archbishop of Bulgaria, in 1642, when he visited the town.

The seals presented in these lines are the oldest historical sources of this kind related to the history of Pitesti. Their identification represents an important step forward in studying the medieval past of Pitesti but is, at the same time, a diverse problem some of its aspects being only partially cleared up at present.

Key words: Pitești, seals, monastery, maps.

**UN ADEPT AL MODERNIZĂRII SUCEVEI
LA CUMPĂNA DINTRE DOUĂ VEACURI.
FRANZ RITTER VON DES LOGES (1846–1914)**

MIHAI-AURELIAN CĂRUNTU

Abstract: In his study, the author analyses the contribution brought by Franz Ritter von Des Loges to Suceava's modernization. In his long period as mayor, he undertook systematic efforts towards the modernization of the town, following the western model, efforts which materialized in the appearance of a new administrative centre, the building of a gymnasium and a hospital, big investments which brought about proper utilities for an urban centre, an electric plant and a drinkable water distribution network.

Key words: Suceava, urban centre, modernization, administration, mayor.

După aproape un secol de stăpânire habsburgică, Suceava nu reușea încă să-și depășească aspectul cvasirural, doar turlele unor vechi ctitorii medievale amintind de vremurile glorioase de odinioară. Se simțea acut lipsa unui veritabil centru administrativ (concentrat inițial într-o clădire civilă, datând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, unde în prezent funcționează Colegiul de Artă „Ciprian Porumbescu”), străzile erau, în majoritatea lor, ulițe înguste și neîntreținute, luminate de felinare cu petrol lampant, în jurul cărora se grupau mahalalele ce purtau denumiri legate de existența unor bresle cu tradiții multisekulare. Din anul 1868, orașul, care avea funcții mai mult comerciale, devenise reședința unui district, cuprinzând 131 de sate, condus de un căpitan districtual (*Bezirkshauptmann*)¹. Construirea unei cazărmi (între 1831 și 1840), înființarea, în 1860, a Gimnaziului (care era nevoit să funcționeze în aceeași clădire cu Primăria), inaugurarea masivei clădiri cu două etaje a Tribunalului districtual (1885) constituiau primele semne ale urbanizării după modelul occidental². Cu toate acestea, construcțiile din lemn continuau să dețină o pondere însemnată, clădirile cu etaj erau încă o raritate, iar dotarea tehnico-edilitară nu se ridica la cerințele unei așezări urbane³.

Apariția căii ferate, ca factor revoluționar în domeniul transporturilor, și înființarea gării Ițcani, în 1871, au avut un impact care nu poate fi ignorat asupra

¹ Fr. Reindl, *Erinnerungen aus Suczawa*, Stuttgart, 1977, p. 7.

² Emil Ioan Emandi, Mihai Ștefan Ceaușu, *Să nu dărâmi, dacă nu știi să construiești drept*, Iași, 1991, p. 234 și urm.

³ Vezi Fr. Reindl, *op. cit.*, p. 46.

„ORAȘELE NOI” DIN BASARABIA

MARIANA ȘLAPAC

Résumé: On sait que „les nouvelles villes” apparaissent comme suite des actions urbanistiques des pouvoirs centrales qui promeuvent une stratégie de type officiel. Il est possible avoir aussi lieu l’export d’urbanisation par l’intermédiaire des colonisateurs – les porteurs d’information urbanistique du lieu de naissance. À tous les deux cas le procès de „matérialisation” du habitat reste à l’attention des fondateurs, mais les localités peuvent obtenir rarement l’ouverture vers les rivières, les zones portuaires ou les espaces verts.

Il faut remarquer qu’au XIXe siècle les manifestations de l’urbanisme de „planche à dessin” sont fréquentes à toute l’Europe, mais le phénomène „des nouvelles villes” prend un grand ampleur. L’Empire Russe perpétue ce type d’habitat sur un territoire très étendu, particulièrement dans les provinces périphériques. À la Bessarabie „les nouvelles villes” sont créées après les principes du classicisme russe. Beaucoup de bâtiments d’intérêt commun et d’habiter, alignés aux lignes rouges des quartiers, imitent les modèles étalon inclus aux albums aux projets exemplaires élaborés d’une manière centralisée.

Les exemples les plus illustratifs de „nouvelles villes” entre Prut et Nistru sont les localités Ismail, Cahul et Bolgrade. La première et la deuxième se doivent au pouvoir central, mais la dernière aux colonisateurs bulgares. Toutes se caractérisent par des organisations préconçues, des axes de composition majeure et des structures géométriques de détail. On organise „les nouvelles villes” selon des plans préétablis, de type „hippodamique”, d’une maximum rigueur, indifféremment de configuration du relief. Deux artères principales de circulation qui s’entrecroisent au centre dominant la trame de la rue. On dirige aussi l’emplacement des bâtiments d’habiter et la typologie du lotissement. Les accents urbanistiques majeurs sont les édifices d’importance citadine situés aux lieux les plus prestigieux des places complétées, périmétral aux autres constructions de dimensions plus petites. Les îles d’habiter sont très uniformes en représentant des „modules” de forme carrée ou rectangulaire.

Des mots clé: ville, Bessarabie, urbanisation, typologie urbaine

Din punctul de vedere al raportării la așezările preexistente, orașele basarabene din secolul al XIX-lea pot fi clasificate în felul următor:

- 1) orașe cu restructurări serioase ale osaturii urbane anterioare, cu păstrarea fragmentară a acesteia (Cetatea Albă, Bălți);
- 2) extinderi ale vechilor așezări (Chișinău, Soroca, Hotin);
- 3) orașe cu planuri noi care ignoră construcția anterioară (Bender, Chilia);
- 4) „orașe noi”, întemeiate pe teritorii libere, neconstruite (Bolgrad, Cahul, posadul orașului Ismail).

IDEEA DINASTICĂ ȘI IDENTITATE NAȚIONALĂ ÎN IMPERIUL AUSTRO-UNGAR 1880–1918. EXPRESII ALE ARTEI PUBLICE

TEODORA BONȚEANU

Abstract: The aim of the current study is a general analysis of the dynastic myth and the national response portrayed in monumental art: painting, sculpture and architecture in Austria-Hungary from 1880 to the First World War. Aiming the creation and dissemination of an “over-national” form of loyalty, the Habsburg dynasty used a certain political mythology, including figures of kings, queens and generals, emblems of dynastic loyalism. The national response of the ethnic minorities varied in intensity; while some ethnic groups benefited from a large autonomy and had strong cultural elites (as did the Czechs and the Polish), others, as is the case with all nations belonging to the eastern part of the monarchy, were submitted to an intensive program of magyarization and had few opportunities to manifest their political mythology in public art. The political class, state institutions and cultural elites took upon themselves to honor the memory of key characters of historical tradition, thus playing an important role in transmitting national ideas. The major towns in the monarchy, such as Vienna, Budapest, Lemberg, Prague, were used as a stage of an elaborate “*mise en scène*” as dynastic loyalism confronted itself with national ideals. Eventually, most of these monuments were destroyed after the First World War, as they had lost their significance in the newly created states of Central and Eastern Europe.

Key words: Austria-Hungary, dynasty, art, monuments, political mythology, ethnic minorities, elites, national ideas, towns.

1. Mitul dinastic – necesitate și context

Ceea ce azi numim Imperiul Austro-Ungar a luat naștere în 1867 fără un nume și însemne oficiale de stat, ca urmare a unui acord între împăratul Imperiului Austriac Franz Joseph și reprezentanții națiunii politice maghiare. Nici Imperiul Austriac în sine nu avea o tradiție îndelungată: „domeniile casei de Habsburg”, constituite în 1526, au fost redenumite doar în 1804 în urma dispariției Imperiului German de tradiție medievală. După 1867 și acest nume dispărea, cu excepția titlaturii oficiale¹; teritoriile nemaghiare erau fie „cealaltă jumătate a Imperiului”,

¹ În limbajul oficial, titlul statului era *Österreichisch-ungarische Monarchie*, iar titlul monarhului *Kaiser von Österreich und König von Ungarn* cf. Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, vol. II, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 510-511. Vezi și Franz Mathis, *1000 Years of Austria and Austrian Identity*, în Günter Bischof, Anton Pelinka (eds), *Austrian Historical Memory and National Identity*, Ed. Transaction Publishers, New Brunswick and London, 1997, p. 21.

STATUTUL ORAȘULUI

STATUTUL DE MUNICIPIU – O NECESITATE OBIECTIVĂ, O MODĂ A PERIOADEI DE TRANZIȚIE SAU O ÎNCERCARE DE REABILITARE A UNOR AȘEZĂRI URBANE FĂRĂ PERSPECTIVE DE DEZVOLTARE ?*

ȘERBAN DRAGOMIRESCU, RADU SĂGEATĂ

Abstract: One of the main trends in the post-1990 evolution of the Romanian urban system has been to raise numerous towns to the rank of *municipium*. The question is whether small towns, some with under 20,000 inhabitants, are indeed entitled to this status and if some legislative initiatives to this effect have actually a positive economic and social impact on the local communities. An analysis of these political-administrative decisions has revealed both the economic reasons lying behind them and their minimal impact on the dynamics and functioning of the new *municipia*.

Key words: *municipium*, legislative initiatives, economic potential, demographically degree.

Una dintre principalele caracteristici care au marcat sistemul urban românesc după 1990 a constituit-o investirea unui mare număr de orașe cu statut de municipiu. Astfel, dacă în 1968 existau în România doar 47 de municipii, iar în 1989 – 56, numărul acestora a ajuns la 1 ianuarie 2007, la 103 (Tabelul 1). Semnificativ este însă faptul că toate cele 47 orașe declarate municipii în perioada post-revoluționară au fost investite cu acest statut în prima parte a procesului de tranziție, cu precădere în anii 1994 și 1995, în vreme ce procesul de trecere în categoria urbană a unor localități rurale a caracterizat cea de-a doua perioadă a acestuia, fiind deosebit de activ mai ales în 2003 și 2004, după intrarea în vigoare a legii 351/2001 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național – secțiunea a IV-a, referitoare la rețeaua de localități¹.

* Comunicare susținută la Sesiunea științifică „Factorul politic în dezvoltarea orașelor”, organizată de Comisia de Istorie a Orașelor din România și Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București, 23-24 iunie 2006.

¹ După 1990 au fost declarate următoarele orașe: Făget și Teiuș (1994); Baia de Arieș (1997); Otopeni și Geoagiu (2000); Băbeni, Bălcești și Ghimbav (2002); Berbești, Miercurea Nirajului, Murgeni, Roznov, Săliște, Sângeorgiu de Pădure, Sântana și Sărmașu (2003); Amara, Ardud, Băneasa, Bechet, Broșteni, Bucecea, Cajvana, Căzânești, Ciacova, Dăbuleni, Dolhasca, Dragomirești, Fierbinți-Târg, Flămânzi, Frasin, Gătaia, Liteni, Miercurea Sibiului, Milișăuți, Pătârlagele, Pecica, Popești-Leordeni, Potcoava, Răcari, Recaș, Săcuieni, Salcea, Săliștea de Sus, Șomcuta Mare, Ștefănești (AG), Ștefănești (BT), Tăuții Măghereș, Tismana, Turceni, Ulmeni, Vicovu de Sus și Voluntari (2004); Podu Iloaiei, Pantelimon, Măgurele, Bragadiru, Chitila și Livada (2005).